

13-дәріс

ҚАЗАҚСТАННЫҢ
АШЫҚ
УНИВЕРСИТЕТІ

МАКРОЭКОНОМИКА

Ақша, баға деңгейі және инфляция

Тақырыптың мақсаты:

- Ақшаның мәнін анықтау және олардың функцияларын сипаттау
- Банктердің экономикалық функцияларын түсіндіру
- Банк жүйесі ақшаны қалай шығаратынын түсіндіру
- Ақша көлемін және номиналды пайыздық мөлшерлемені не анықтайтынын түсіндіру
- Ақша көлемінің баға деңгейі мен инфляция қарқынына қалай әсер ететінін түсіндіру

Ақша, от пен дөңгелек секілді, бұрыннан бар және түрлі нысандарды қабылдайды. Бұл солтүстік америкалық үндістер үшін вавпум (моншақтар) және бірінші американдық колонистер үшін темекі болды. Бүгін біз ақша купюраларын немесе картаны пайдаланамыз немесе кейбір жерлерде смартфондағы төлем қосымшасын пайдаланамыз. Мұның барлығы ақша ма?

Бұл тарауда біз ақшаны, олардың функцияларын, орталық банк олардың көлемін қалай реттейтінін және ақшаның көлемі өзгергенде не болатынын зерттейміз.

Ақша дегеніміз не?

Ақша дегеніміз – жалпыға бірдей баламалы құн рөлін атқаратын ерекше тауар. Төлем құралы-бұл борышты өтеу жолы. Төлем жүргізілген кезде мәміле тараптары арасында міндеттемелер қалмайды. Ақша негізінен бес функцияны орындайды:

1. Айырбастау құралы
2. Есепке алу бірлігі
3. Жинақ құралы

Айырбастау құралы-әдетте тауарлар мен қызметтерге айырбасталатын кез келген нысан. Алмасу құралсыз тауарлар мен қызметтер тікелей басқа тауарлар мен қызметтерге айырбасталуы тиіс — бұл бартер деп аталатын айырбас. Сирек кездесетін жағдайда Бартер екі есе тілектерді талап етеді,. Мысалы, егер сіз гамбургер алғыңыз келсе, сіз оны CD дискке алмастыруға ұсына аласыз. Бірақ сіз гамбургерлер сататын және сіздің дискіңізді сатып алуды қалайтын адамды табу керексіз.

Ақша айырбастау құралы ретінде әрекет етеді, себебі сатуға болатын игілігі бар адамдар әрқашан ақша алмасады. Бірақ ақша айырбастаудың жалғыз құралы емес. Сіз несиелік карта арқылы сатып ала аласыз, бірақ несие картасы ақша емес. Ол түпкілікті төлем жасамайды, және тудыратын қарыз, сайып келгенде, ақша арқылы реттелуі тиіс.

Есепке алу бірлігі тауарлар мен қызметтерге бағаларды белгілеу бойынша келісілген шара болып табылады. Сіз бюджеттің қайтарымын барынша алу үшін, сіз тағы да бір фильм көру керек пе екенін анықтау керексіз. Бірақ бұл теңге мен тиын емес. Келтірілген кестеде балмұздақтың, газдалған немесе кофе кеселерінің көлемі берілген. Бұл тауарлардың барлығы доллармен және центтермен бағаланған кезде осындай есептеулерді жасау оңай болады.

Good	Price in money units	Price in units of another good
Movie	\$8.00 each	2 cappuccinos
Cappuccino	\$4.00 each	2 ice-cream cones
Ice cream	\$2.00 per cone	2 packs of jelly beans
Jelly beans	\$1.00 per pack	2 sticks of gum
Gum	\$0.50 per stick	

Егер фильмнің бағасы-8 доллар, ал капучино-4 доллар болса, сіз бірден бір фильмді көруге, не болмаса 2 капучино ішуге болатынын түсінесіз.

Егер jelly beans пакеті \$1 болса, бір фильм 8 jelly beans пакетіне тең болып тұр. Сізге тауарлар мен қызметтердің кез келген жұбының құнын анықтау үшін тек бір есеп қажет.

Егер сіздің жергілікті кинотеатр фильм бағасын 2 капучиноға бағаласа, ал кофейна 1 капучинасын 2 балмұздаққа бағаласа, ал балмұздақ сататын дүкен балмұздақты 2 қорап жаңғаққа бағаласа, енді, сіз бұл фильмді көру үшін капучино, балмұздақ, жаңғақтар қанша жүгіру және есептеу керек?

Сіз кинотеатрда орналасқан маңдайшадан бірден жауап аласыз. Бірақ барлық басқа тауарлар үшін сіз басқа жағынан әр тауардың бағасын орнату үшін әр түрлі дүкендерге бару, содан кейін сіздің өз шешіміңізге қатысы бар бірліктерде бағаны есептеу қажет. Барлық осы дүкендерді аралап шығу кезінде ұшырасатын шиеленіс адамды фильмдерден бас тартуға жеткілікті болуы мүмкін! Барлық бағалар ақша бірлігімен көрсетілген болса, қаншалықты оңай екенін көре аласыз.

Ақша - бұл сақталатын және кейіннен тауарлар мен қызметтерге айырбасталатын игілік жинағы. Егер ақша құндылықты сақтаушы болмаса, онда төлем құралы бола алмайды.

Ақша-құндылықтың жалғыз көзі емес. Үй, машина және өнер туындысы-басқа да мысалдарды келтіруге болады.

Тауардың құны неғұрлым тұрақты болса, ол құнды сақтау орны ретінде әрекет ете алады және ақша ретінде пайдалы болып келеді. Бірде-бір құндылық ұзақ мерзімді толық тұрақты емес. Үйдің, көліктің немесе өнер туындысының құны уақыт өтуімен ауытқиды. Ақша ретінде пайдаланылатын тауарлар да уақыттың өтуімен ауытқып кетеді.

Инфляция ақша ретінде пайдаланылатын ақша мен басқа тауарлар мен таңбалардың құндылығын төмендетеді. Ақшаны құндылықты сақтау ретінде неғұрлым пайдалы ету үшін инфляцияның төмен деңгейі қажет.

АҚШ-та бүгін ақша:

1. Валютадан
2. Банктердегі және басқа да несиелік ұйымдардағы депозиттерден тұрады

Валюта - бұл әр елдің ақша бірлігі және мәмілелерде пайдаланылатын банкноттар мен монеталар болып табылады. Банкнот - бұл қағаз ақша, өйткені мемлекет банкнот - барлық борыштар, мемлекеттік және жеке меншік үшін заңды төлем құралы болып табылады деп заң қабылданған.

Жеке тұлғалар мен кәсіпорындарға тиесілі банкноттар мен монеталар айналымдағы валюта ретінде белгілі. Банктер ішіндегі банкноттар мен монеталар айналыстағы валюта болып есептелмейді, өйткені олар жеке тұлғалар мен кәсіпорындармен сақталмайды.

Жеке және заңды тұлғалардың жинақ және несие қауымдастықтары сияқты банктердегі және басқа да депозитарлық мекемелердегі салымдары да ақша болып саналады. Депозиттер ақша болып табылады, өйткені депозит иелері оларды төлемдерді жүзеге асыру үшін пайдалана алады.

Ресми ақшалық агрегаттар

АҚШ-та екі ресми ақша агрегаты бүгін M1 және M2 ретінде белгілі. M1 валюта мен чектерден тұрады және жеке, заңды тұлғаларға тиесілі депозиттерді тексеру. M1 банктерде сақталған валютаны қамтымайды және АҚШ үкіметіне тиесілі валюта мен чек депозиттерін қамтымайды. M2 M1-дегі ақша шараларымен қоса мерзімді депозиттер, жинақ депозиттері, сондай-ақ ақша нарығының өзара қорлары және басқа да депозиттерден тұрады.

M1 және M2 шынымен ақша ма?

Ақша-төлем құралы. Осылайша, активтің ақша екенін тексеру ол төлем құралы болып табылатынын тексеру болып келеді. Валюта тесттен өтеді. Бірақ депозиттер ше? Чек салымдары ақша болып табылады, өйткені олар чек жазып немесе дебеттік карта арқылы бір адамнан екіншісіне берілуі мүмкін. мұндай меншік құқығын беру валютаны беруге теңестіріледі. M1 валютадан және чектік депозиттерден тұрады және олардың әрқайсысы төлем құралы болып табылады, M1 ол - ақша.

Бірақ M2-ші? M2-дегі кейбір жинақ депозиттері M1 чек депозиттері сияқты төлем құралы болып табылады. Сіз азық-түлік немесе жанармай сатып алуды төлеу үшін жинақ шотынан қаражат алу үшін банкоматты пайдалана аласыз. Бірақ кейбір жинақ салымдары төлем құралы емес. Бұл депозиттер өтімді активтер ретінде белгілі. Өтімділік – бұл құнын жоғалтпай төлем құралына жылдам айырбасталу мүмкіндігі. Өйткені, M2 депозиттері, төлем құралы емес, тез және оңай төлем құралына айырбасталады— валюта немесе чек депозиттері—олар ақша ретінде есептеледі.

Депозитарлық мекемелер

Депозитарлық мекеме-үй шаруашылықтары мен фирмалардан салымдар қабылдайтын қаржы фирмасы. Бұл депозиттер M1 және M2 компоненттері болып табылады. Біз бұл институттардың не екенін, олар немен айналысатынын, олар қандай экономикалық пайда әкеледі, олар қалай реттеледі және жаңа қаржы өнімдерін жасау үшін инновацияларды қалай енгізетінін қарастырамыз.

Қаржы фирмаларының үш түрінің салымдары ұлттық ақшаны құрайды. Олар:

1. Коммерциялық банктер
2. Жинақ мекемелері
3. Ақша нарығының өзара қорлары

Коммерциялық банк-депозиттер мен несиелер алуға лицензиясы бар қаржылық ұйым.

2017 жылы Құрама Штаттарда 5 030 коммерциялық банк жұмыс істеді, бірақ бірігуіне байланысты бұл сан жыл сайын қысқарады, себебі шағын банктер жоғалады, ал ірі банктер кеңейтіледі.

Бірнеше ірі коммерциялық банктер банктік қызметтердің кең спектрін ұсынады және кең халықаралық операцияларға ие. Осы банктердің ең ірілері JPMorgan Chase, Bank of America, Wells Fargo және Citigroup. Көптеген коммерциялық банктер шағын және өздерінің аймақтық және жергілікті халыққа қызмет көрсетеді.

Коммерциялық банктердің салымдары М1-ден 49% - ды және М2-ден 62% - ды құрайды.

Жинақ банкі жинақ депозитарлық мекеме, ол жинақ депозиттерін қабылдайды және негізінен тұрғын үй сатып алуға несиелер береді.

Несие Одағы - бұл әлеуметтік немесе экономикалық топқа жататын, мысалы, жинақ салымдарын қабылдайтын және негізінен жеке қарыз беретін фирманың қызметкерлеріне тиесілі депозитарлық мекеме.

Үнемді мекемелердің депозиттері М1-ден 6% - ды және М2-ден 11% - ды құрайды.

Ақша нарығының пайлық қоры - бұл қор акцияларын сататын және АҚШ-тың қазыналық вексельдері мен қысқа мерзімді коммерциялық вексельдері сияқты активтерді ұстайтын қаржы мекемесін басқаратын қор.

Ақша нарығының пайлық қорларының акциялары банк депозиттері ретінде әрекет етеді. Акционерлер ақша нарығының пайлық қорларының өз шоттарына чектер жазып бере алады, бірақ осы шоттардың көпшілігінде шектеулер бар. Мысалы, ең аз қабылданған депозит \$ 2,500 болуы мүмкін, ал салымшыға жазуға рұқсат етілген ең аз чек \$500 болуы мүмкін.

Ақша нарығының пайлық қорлары М1-ге ұсынылмаған және М2-нің 5 пайызын құрайды.

Депозитарлық мекемелер чектердің клирингі, қызметтер үшін төлемнен түсетін табысты қамтамасыз ететін шоттарды және кредиттік карталарды басқару сияқты қызметтерді ұсынады.

Бірақ депозитарлық мекемелер салымшылардан алатын қаражатты пайдалана отырып, бағалы қағаздарды сатып алу және салымшыларға төленетін сыйақыға қарағанда жоғары пайыздық мөлшерлемені әкелетін кредиттер беру үшін өз кірістерінің көп бөлігін табады. Осы қызметте депозитарлық мекеме тәуекелі бар кірістілікті өлшейтін теңгерімдеуші актіні орындауы тиіс. Осы теңгерімдеуші актіні көру үшін, біз коммерциялық банктерге көңіл бөлеміз.

Коммерциялық банк салымшылардан алынған қаражатты және ол қарызға алатын басқа да қаражатты активтердің үш түріне салады:

1. Ақша қаражаты
2. Бағалы қағаздар
3. Несиелер

Банктің ақша активтері Банк қоймасындағы (vault cash деп аталатын) банкноттар мен монеталардан, Федералдық резервтік жүйедегі депозиттік шоттан (ФРЖ) және басқа банктерге берілген кредиттерден тұрады. Алғашқы екі баптар, қолма-қол ақша және ФРЖ депозиттері банк резерві болып табылады. Басқа банктерге несиелер пайыздар әкеледі, және осы несиелер бойынша пайыздық мөлшерлеме федералдық қорлардың мөлшерлемесі деп аталады, және ФРЖ бұл пайыздық мөлшерлеме экономикаға әсер ету мақсатын белгілейді.

Банктің салымшылардың қолма-қол ақшаны алуды жүзеге асыруға және басқа банктерге төлемдерді жүзеге асыруға әрдайым қабілетті болуын қамтамасыз ету үшін қаражаттың бірінші желісі ретінде ақша қаражаты бар. Бұрындары банк депозиттердің жартысына жуығын ақша активтері ретінде ұстап тұрды. Бірақ бүгінде бұл активтер пайыздар әкеледі және олардың көлемі депозиттердің жалпы көлемінің 19,9 пайызға дейін артты.

Банк табыстылығы төмен, бірақ тәуекелсіз пайда әкелетін қазынашылық вексельдер мен коммерциялық вексельдер, сондай-ақ неғұрлым жоғары, бірақ тәуекелдірек пайда әкелетін мемлекеттік облигациялар мен ипотекалық бағалы қағаздарды сақтайды. Егер банктің резервтері жетпесе, бағалы қағаздар сатылатын және ақша активтеріне айырбасталатын болады.

Несие-бұл үйлер, автомобильдер және басқа да ұзақ пайдаланылатын тауарларды сатып алуды қаржыландыру үшін инвестициялар мен үй шаруашылығын қаржыландыру үшін кәсіпорындардың белгілі

бір уақыт кезеңіндегі аванс. Несиелер-бұл банктің ең тәуекелді және жоғары табысты активтері: олар өтелгенге дейін ақша активтеріне айырбастала алмайды, ал кейбір қарыз алушылар дефолт пен ешқашан өтей алмайды. Несие бойынша тәуекелді төмендету үшін кейбір бағалы қағаздарға айырбасталады.

	Funds (billions of dollars)	Percentage of deposits
Total funds	16,353	138.6
Sources		
Deposits	11,799	100.0
Borrowing	2,021	17.1
Own capital and other sources (net)	2,533	21.5
Uses		
Cash assets	2,350	19.9
Securities	3,379	28.6
Loans	9,296	78.8
Other assets	1,328	11.3

Жоғарыдағы кестеде 2017 жылғы маусымда коммерциялық Банктер қаражатының көздері мен пайдаланылуына қысқаша шолу, сондай-ақ олардың немен айналысатыны туралы қысқаша ақпарат берілген.

Депозитарлық мекеме несиелерге қарағанда депозиттер бойынша төмен пайыздық мөлшерлемені төлей отырып, өз пайдасының бір бөлігін алып отырады. Осы мекемелер Қандай артықшылықтар береді, олар дайын қарыз алушыларға қарағанда салымшыларды төмен пайыздық мөлшерлемеге қалай көндіреді?

Депозитарлық мекемелер төрт артықшылық береді:

1. Өтімділікті құру
2. Бассейн қауіпі
3. Қарыз алу құнын төмендету
4. Қарыз алушылар мониторингінің құнын төмендету

Өтімділікті құру - депозитарлық мекемелер қысқа мерзімді депозиттерге қарыз алу және ұзақ мерзімді депозиттерге несие беру және оларды қысқа мерзімде талап ету бойынша өтеуге дайындық және көптеген жылдарға есептелген кредиттер бойынша міндеттемелер қабылдау жолымен өтімділікті құрады.

Пулдың тәуекелі - несие өтелмеуі мүмкін, бұл дефолт болды деген сөз. Депозитарлық мекемелер тәуекелдерді біріктіреді.

Несиелік ұйымдар тәуекелді бизнеспен айналысады, және сәтсіздіктер, әсіресе ірі банк, барлық қаржы жүйесі мен экономикасы үшін жойқын зардаптарға ие болады. Банкроттық тәуекелін азайту үшін депозитарлық мекемелер нормативтік актілерде белгіленген нормативтерге тең немесе одан асатын иеленушілердің резервтері мен капиталының көлемдеріне ие болуға тиіс. Егер депозитарлық мекеме сәтсіздікке ұшыраса, Федералдық салымдарды сақтандыру корпорациясы бір салымшыға \$250,000 қайтаруға кепілдік береді.

Федералдық резервтер жүйесі

Федералдық резервтер жүйесі (ФРЖ) - құрама штаттардың орталық банкі. Орталық банк банктердің банкі және елдің депозитарлық мекемелерін реттейтін және де ақша-несие саясатын жүргізетін мемлекеттік орган болып табылады, бұл оның айналыстағы ақша көлемін реттейтінін және пайыздық мөлшерлемеге әсер ететінін білдіреді.

ФРЖ құрылымының үш негізгі элементтері бар:

1. Басқарушылар кеңесі
2. Өңірлік Федералдық резервтік банктер
3. Ашық Нарық Федералдық Комитеті

АҚШ-тың ФРЖ-і долларды эмиссиялау басып шығару құқына ие. Сондай-ақ доллардың кілтті пайыздық мөлшерлемесін бекіту арқылы АҚШ экономикасына санымен қатар әлем елдері валюталарына әсерін тигізеді.